

74.2
М 80

**ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

МОРОЗ НАТАЛІЯ СТАНІСЛАВІВНА

УДК 371.2

**СИСТЕМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

З.Масіт

Дрогобич – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Південноукраїнському регіональному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
СЛЮСАРЕНКО Ніна Віталіївна,
Херсонський державний університет,
докторант кафедри педагогіки та психології

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЧЕПІЛЬ Марія Миронівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри педагогіки;

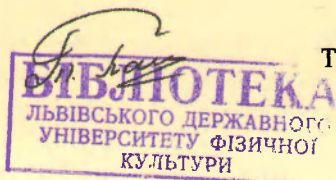
кандидат педагогічних наук, доцент
МАРЧЕНКО Галина Володимирівна,
Горлівський державний педагогічний
інститут іноземних мов,
завідувач кафедри педагогіки

Захист дисертації відбудеться 3 березня 2009 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка за адресою: 82100, м.Дрогобич, вул. І.Франка, 24, 2-й поверх, к. 20.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (82100, м.Дрогобич, вул. Лесі Українки, 2).

Автореферат розісланий «*1*» *лютого* 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.І.Пантюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема виховання та всебічного розвитку підростаючого покоління посідає чільне місце в педагогічній науці, оскільки навчально-виховний процес є дієвим засобом становлення особистості, залучення її до створеної людством системи цінностей та пріоритетів. Стратегічні завдання реформування та удосконалення цього аспекту освітнього процесу відображені в державних документах: Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Концепції виховної роботи з молоддю. Так, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) метою сучасного виховання визначає «набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури національних взаємин, формування в молоді незалежно від національної приналежності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури». Досягнути цієї мети можна шляхом удосконалення системи виховання дітей та молоді.

Значну допомогу в цьому сенсі, як свідчить наше дослідження, може надати ознайомлення з системою виховання різних розвинутих країн світу, більшість із яких наприкінці ХХ століття зазнали змін, модернізації та реформування, почали шукати та впроваджувати нові, перспективні шляхи виховання, освіти та підготовки підростаючого покоління до дорослого життя, які б відповідали сучасним нормам демократичного та гуманного суспільства. Сьогодні такі світові системи освіти привертають пильну увагу науковців.

Посилення уваги до проблем виховання і активне вивчення зарубіжного досвіду детермінуються сьогодні також тенденціями європейської інтеграції. Єдиний європейський освітньо-виховний простір стає для України суспільно значущим і актуальним, при цьому кожна країна розробляє і впроваджує власну, оригінальну, самобутню стратегію виховання підростаючого покоління, зважаючи при цьому на загальнолюдські цінності.

Найбільш повно і детально проблеми української освіти та виховання репрезентовані в дослідженнях І. Беха, Л. Бойко, О. Вишневського, М. Євтуха, В. Ковальчука, І. Козубовської, Т. Левченко, В. Малахова, Є. Научителя, Є. Приступи, М. Савчина, Г. Сагач, Н. Скотної В. Скотного, О. Сухомлинської, М. Чепіль та ін.

Значний внесок у дослідження сучасних освітньо-виховних систем різних країн світу зробили вітчизняні дослідники: Н. Абашкіна, О. Алексеева, Р. Антонюк, Я. Бельмаз, С. Белова, Р. Беланова, Н. Вишневська, А. Вільчківська, Б. Гребенюк, О. Джуринський, В. Домніч, М. Желуденко, В. Жуковський, В. Кемінь, І. Ковчина, Ю. Кротова, М. Лещенко, О. Матвієнко, В. Махінов, Б. Омеляненко, І. Петрова, В. Полтавець, Л. Пуховська, В. Семілетко, В. Червонецький, Ю. Укке, Л. Фаннінгер, М. Форбек, А. Шевченко, Т. Швець та ін. У своїх працях вони висвітлюють

430-1

різноманітні аспекти та особливості освітньо-виховних систем Іспанії, Німеччини, Польщі, США, Франції тощо.

Значна кількість наукових робіт присвячена вивченню освітнього досвіду Великої Британії – країни, яка досягла значних успіхів у галузі освіти і виховання. Серед вітчизняних учених питання виховання в навчальних закладах Великобританії розглядали М. Тадеєва (етнопедагогічні традиції виховання), Т. Валєєва, Л. Гордієнко, В. Козубовський, Ю. Кротова, Л. Романєнкова, Р. Свірдон (соціально-педагогічні аспекти), І. Костицька, В. Крисаченко, Г. Марченко, Я. Полякова, С. Старовойт (різні аспекти екологічної освіти та виховання), Н. Балацька, Т. Тарасова (проблеми професійної орієнтації), М. Павлова, Р. Соїчук (аспекти трудового виховання), К. Денисова (моральне виховання), М. Гурій (громадянське виховання), І. Турчик, О. Шиян (фізичне виховання і спорт), О. Кареліна (художнє виховання), О. Демченко, М. Мірошніченко, О. Романовська (сімейне виховання), М. Зубілевич (гендерне виховання), Г. Ведіна, О. Кузнєцова, Л. Латун, О. Рибак (навчальна діяльність), Г. Алексєвич (диференціація освіти), О. Локшина (дошкільне виховання), А. Кадушина, А. Сбруєва (реформування та особливості середньої освіти), Г. Воронка, С. Коваленко, Н. Яцишин (питання вищої освіти) та ін.

Водночас ці дослідження присвячені окремим галузям та аспектам освітньо-виховної системи Великої Британії, а цілісно виховна система середніх шкіл науковцями висвітлена недостатньо. Система виховної роботи Великобританії має багатовікові традиції виховання та освіти на засадах загальнолюдських та національних цінностей, які дають вагомий позитивні результати як у житті цілої країни, так і у становленні окремої особистості, тому вважаємо, що її вивчення є доцільним і необхідним у процесі модернізації та реформування сучасної освітньо-виховної системи України.

Актуальність проблеми виховання дітей та молоді для сучасного українського суспільства в умовах європейської інтеграції, зацікавленість вітчизняних педагогів освітою й вихованням у країнах Європи, а також відсутність цілісної картини щодо окресленої проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Система виховної роботи в середніх навчальних закладах Великої Британії».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом наукової роботи Південноукраїнського регіонального інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів як складник теми «Теоретико-методологічні основи вдосконалення системи освіти та поліпшення її кадрового забезпечення» (державний реєстраційний номер 0104U010624). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Південноукраїнського регіонального інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів (протокол № 7 від 16.11.2006 р.) та в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 9 від 28.11.2006 р.).

Об'єкт дослідження: виховання учнів у середніх навчальних закладах Великої Британії.

Предмет дослідження: зміст та організація системи виховної роботи з учнями в середніх навчальних закладах Великої Британії.

Мета дослідження: обґрунтувати та проаналізувати основні положення системи виховної роботи в середніх навчальних закладах Великої Британії і визначити можливості застосування кращих зразків цього досвіду в українській системі виховання.

Досягнення мети передбачало розв'язання таких завдань:

- проаналізувати сучасний стан дослідженості проблеми;
- схарактеризувати структуру та організацію освітньо-виховної системи, визначити характер сучасних підходів до виховання в середніх навчальних закладах Великої Британії;
- проаналізувати напрями виховання учнів у середніх навчальних закладах Великобританії та узагальнити досвід їхньої організації;
- обґрунтувати роль і функції класного керівника у виховній системі середніх навчальних закладів Великої Британії та показати взаємозв'язок школи, сім'ї й громадськості в процесі виховання;
- виявити можливості застосування раціональних британських ідей виховання підрастаючого покоління в українському освітньому полі.

Методи дослідження. Специфіка предмета дослідження визначила використання таких методів дослідження:

1) теоретичних – аналіз, синтез, систематизація, зіставлення та узагальнення наукової літератури, що дозволило визначити й охарактеризувати структуру і принципи організації виховної системи, розкрити сутність і зміст британського підходу до проблем виховання та проаналізувати організацію виховної роботи; метод ретроспекції, який дав можливість здійснити діахронічний аналіз цінностей у педагогічній системі Великої Британії в процесі євроінтеграції; семантичний метод, за допомогою якого визначено інновації у навчально-виховному процесі Великої Британії; структурний метод, на основі якого встановлено особливості організації виховної роботи в середніх навчальних закладах Великої Британії;

2) емпіричних – спостереження (пряме та опосередковане) за процесом виховання учнів у середніх навчальних закладах Великої Британії для виявлення позитивного і раціонального досвіду виховання і навчання в середніх навчальних закладах Великої Британії та шляхів його можливого впровадження в школах України.

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали: теорія сучасної освіти і педагогіки (В. Андрущенко, Б. Гершунський, М. Євтух та ін.); основи українського виховання (І. Бех, О. Вишневський, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.); методологія порівняльної педагогіки (Б. Вульфсон, О. Джурицький, А. Сбруева та ін.); наукові положення і висновки про розвиток педагогічної науки і практики у

Великій Британії досліджуваного періоду (Г. Алексевич, О. Барбарига, Б. Вульфсон, В. Лапчинська, О. Локшина, Б. Саймон, М. Тадсева та ін.), ідеї відомих англійських мислителів-класиків, що складають філософсько-світоглядну основу виховання та освіти (Ф. Бекон, Дж. Локк, Р. Оуен, А. Шефтсбері та ін.); інноваційні програми навчання і виховання в педагогічній системі Великої Британії (E-Learning, TeacherNet), оригінальні праці дослідників щодо різних аспектів та питань виховання Великобританії (Н. Балацька, Л. Гордієнко, О. Демченко, В. Козубовський, Г. Марченко, Я. Полякова, Р. Сойчук); документи Міністерства освіти і науки Великої Британії, Основний Закон Великої Британії та Проект Конституції Європейського Союзу; нормативні документи, що стосуються освіти і виховання в Україні та Великій Британії.

Джерельною базою дослідження стали матеріали фондів Лондонських бібліотек у Вестмінстері (Westminster Libraries: St.James Library, Pimlico Library, Paddington Library), муніципальної бібліотеки в Празі (Městská knihovna v Praze), Київського філіалу Британської Ради, Центральної наукової бібліотеки НАН України ім. В.І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського, Державної науково-технічної бібліотеки України та мережі Інтернет. Зокрема:

– державні й урядові документи з питань виховання та виховної діяльності в середніх навчальних закладах Великої Британії;

– Національний навчальний план (National Curriculum) Великої Британії; навчальні, навчально-виховні програми і підручники для середніх шкіл; методичні матеріали, що використовуються в галузі виховання підростаючого покоління;

– документи міжнародних, регіональних, національних конференцій та семінарів навчально-виховної тематики;

– монографії вітчизняних й зарубіжних авторів філософського, історичного, етнографічного і педагогічного змісту щодо виховання особистості;

– провідні фахові педагогічні видання України та Росії;

– зарубіжні періодичні видання «British Journal of Educational Studies», «Journal of Further and Higher Education», «Pastoral Care in Education», «The Guardian», «UNESCO Courier», «Youth Theatre Journal».

Наукова новизна та теоретична значущість роботи полягає в тому, що: *уперше* цілісно проаналізовано, систематизовано й узагальнено основні положення системи виховної роботи в середніх навчальних закладах Великої Британії, обґрунтовано поняття «пасторальна опіка», розкрито сутність появи нових, сучасних напрямів виховання: виховання здорового способу життя, безпечне виховання та особистісно-соціальне виховання; *уточнено* основні положення британської освітньо-виховної системи, форми і методи виховання підростаючого покоління; *уведено в науковий обіг* невідомі та маловідомі педагогічні факти та явища (зокрема, поняття «пасторальна

опіка»), джерела та документи; *обґрунтовано* роль школи, класного керівника, сім'ї і громадськості щодо формування особистості школяра; *визначено* *можливості творчого застосування* позитивних досягнень британської педагогіки в українській системі виховання.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та використанні навчально-методичного комплексу, який складається з авторської програми спецкурсу, методичних рекомендацій «Організація та управління процесом виховання учнів середніх навчальних закладів Великої Британії» і навчального посібника «Виховання учнів у середніх навчальних закладах Великої Британії».

Отримані результати дають цілісну картину виховання учнів у середніх навчальних закладах Великої Британії і можуть бути використані в дослідженнях з теорії та історії педагогіки, під час викладання спецкурсів з порівняльної педагогіки, при укладанні підручників, посібників, хрестоматій; в організації науково-педагогічних досліджень студентів та навчально-виховного процесу в школах і виховних закладах; у процесі створення інноваційних програм та спецкурсів, спрямованих на розширення знань про Європу та особливості освіти в різних педагогічних системах і безпосередньо в практиці навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи в Україні.

Результати дослідження також можуть бути використані при викладанні курсу англійської мови у ВНЗ України та в підготовці спецсеминарів з країнознавства. Уявлення про систему виховної роботи Великої Британії дозволить молоді відтворити цілісну картину країни, глибше зрозуміти особливості ментальності, ознайомитися з мовною і культурною спадщиною британського народу.

Основні результати дослідження впроваджено в практику роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (акт від 26.05.08 №01-08/640); Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського (акт від 26.06.08 №553); Південноукраїнського регіонального інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів (акт від 10.07.08 №01-23/356); Бердянського державного педагогічного університету (акт від 22.07.08 №63/1327-50); Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (акт від 26.08.08 №01/465).

Особистий внесок автора. У методичних рекомендаціях «Організація та управління процесом виховання учнів середніх навчальних закладів Великої Британії», опублікованих у співавторстві, авторові належать параграфи 1, 2, 4; у навчальному посібнику «Виховання учнів у середніх навчальних закладах Великої Британії» авторові належать параграфи 1, 2, 3, 5. У статті «Телебачення як засіб формування моральної особистості» особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні концептуальних підходів до застосування телебачення в процесі виховання підростаючого покоління.

Апробація та впровадження результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження оприлюднені на конференціях різного рівня, серед яких міжнародні: «Зміст громадянської освіти і виховання: історія, реалії, перспективи» (Херсон, 2006 р.), «Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном» (Горлівка, 2006 р.), «Competences and teacher competence» (Осієка, Хорватія, 2007 р.); «Підготовка вчителів трудового та професійного навчання у XXI сторіччі» (Київ, 2008 р.); **всеукраїнські:** «Безпека 2006. Актуальні проблеми викладання безпеки життєдіяльності в закладах освіти» (Херсон, 2006 р.), «Професійно-педагогічна підготовка та особливості виховання майбутніх фахівців в умовах Європейського освітнього простору» (Чернівці, 2006 р.), «Формування професійної компетенції майбутніх вчителів початкових класів» (Херсон, 2007 р.), «Конструкторсько-технологічний підхід у підготовці майбутніх фахівців інженерного та педагогічного профілів» (Херсон, 2007 р.), «Профдаптація: історія, реалії, перспективи» (Херсон, 18-19 жовтня 2007 р.), «Актуальні проблеми педагогіки та психології вищої технічної освіти» (Херсон, 2008 р.) та **регіональні:** «Державно-громадське управління сучасним закладом освіти» (Херсон, 2007 р.); «Актуальні проблеми соціальної діяльності релігійних спільнот півдня України» (Херсон, 2008 р.).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 19 публікаціях, із них: 7 – у фахових виданнях з педагогіки, затверджених ВАК України, 3 – у збірниках матеріалів конференцій, 7 – у науково-методичних журналах, 1 навчальний посібник, 1 методичні рекомендації.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (333 найменування, із них 145 англійською мовою) та додатків. Основний текст дисертації становить 187 сторінок. Повний обсяг роботи – 266 сторінок. Робота містить 2 таблиці, 10 рисунків, 15 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено об'єкт, предмет, мету, окреслено завдання дослідження, розкрито його методологічні та теоретичні основи, визначено наукову новизну, теоретичне і практичне значення, наведено дані про апробацію та впровадження одержаних результатів.

У першому розділі «Теоретичні основи системи виховної роботи середніх навчальних закладів Великої Британії» проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми, схарактеризовано структуру й принципи організації освітньо-виховної системи Великобританії, висвітлено сучасні підходи до виховання в британських середніх навчальних закладах.

У процесі дослідження окресленої проблеми вивчено та проаналізовано різноманітні наукові джерела, які в ході роботи умовно розділені на такі

групи: загальнотеоретичні праці з різних галузей науки (педагогіки, психології, філософії та ін.); доробок науковців з вивчення міжнародного досвіду сучасних освітньо-виховних систем провідних країн світу; педагогічно-філософська спадщина видатних британських вчених, які заклали підґрунтя класичної освітньо-виховної моделі країни; праці, в яких безпосередньо розглядаються питання освіти та виховання Великої Британії.

На основі дослідження встановлено, що оновлення освітньо-виховного процесу Великобританії на початку нового тисячоліття зумовлено принципами демократизму, культуровідповідності, систематичності і спрямоване на максимальне сприяння утвердженню загальнолюдських цінностей, виховання толерантних стосунків між різними народами та культурами, формування європейської громадянськості тощо.

У роботі відображено та обґрунтовано різницю британської системи освіти від української: британська передбачає реалізацію 5 ключових етапів: 1-2 етап – початкова освіта, 3-4 етап – середня освіта, 5 етап – «шостий клас». З огляду на предмет дослідження у дисертації ми розглянули зміст та специфіку виховання на рівні середньої освіти (3-4 етап).

З'ясовано, що в окремих юрисдикціях Великої Британії (зокрема в Шотландії) система освіти відрізняється не лише за структурою, принципами управління, а й за термінологією. У Британії, як і в Україні, школу очолює директор. Йому підпорядковані: заступник – головний учитель (Head Teacher), помічники на кожному ключовому етапі, голови певного року навчання, класні керівники (Form Tutors), вчителі та асистенти вчителів. Окрім цього з'ясовано, що на відміну від України, у британських школах в одному класі може бути 1 або 2 класних керівники. Це залежить від кількості учнів у класі і продиктоване якісним виконанням обов'язків класного керівника.

Система виховної роботи Великобританії, як і України, формує сукупність завдань, змісту, форм та методів, що підпорядковуються загальній меті – цілісному та гармонійному становленню особистості. Вона передбачає активну взаємодію вихователів та вихованців, соціальне середовище, управлінську діяльність та матеріальну базу щодо забезпечення виховної роботи. Останнім часом система виховної роботи в Британії спрямовується на гуманізацію та демократизацію, урізноманітнення та варіативність педагогічного інструментарію, розробку нових перспективних напрямів, зокрема, виховання здорового способу життя, безпечного виховання та особистісно-соціального виховання. Їхній зміст та специфіка знайшли відображення у дисертаційному дослідженні.

У роботі проаналізовано основні документи, якими послуговуються британські освітяни в педагогічній діяльності та відображено регіональну специфіку країни щодо освітнього простору. Серед них: Endowed Schools Act, 1868 (Закон про школу, який проголосив необхідність надавати освіту представникам обох статей); Public Schools Act, 1868 (Закон про публічні

школи); Education Act, 1944 (Закон про освіту 1944 року); Education Reform Act, 1988 (Закон про реформування освіти 1988 року); Education (School) Act, 1992 (закон про шкільну освіту 1992 року); The Schools White Paper «Higher Standards, Better Schools for All - More Choice for Parents and Pupils», 1997 and 2001 («Білі Книги» 1997 та 2001 років – збірник стандартів для покращення шкільного становища); National Curriculum (Національний навчально-виховний план) та інші документи, які регламентують діяльність дошкільних, середніх та вищих навчальних закладів.

На підставі аналізу нормативно-правових актів, законодавчих документів та широкої джерельної науково-методичної бази визначено структуру управління системою виховної роботи середніх навчальних закладів Великої Британії (рис. 1). Окрім чіткої ієрархії в управлінні виховним процесом у сфері виховання підростаючого покоління британські вчені акцентують увагу на важливості позитивного і злагодженого впливу на формування здорового, дитиноцентричного, гуманного виховного поля різних суспільних інституцій: школи, сім'ї, громадських організацій.

Аналітичне опрацювання джерельної бази дозволило констатувати, що система виховної роботи Великобританії багаторівнева й багатофакторна. Інформаційний потік, який з'єднує окремі рівні, може бути висхідним та нисхідним. На кожному з рівнів існують свої бази даних та визначаються повноваження керованих об'єктів. Так, наприклад, Англія, Уельс, Шотландія та Північна Ірландія мають окремі департаменти освіти (в Англії – це Міністерство дитини, школи й сім'ї (the Department for Children, Schools and Families) та Міністерство освіти і професійної підготовки (Department for Education and Skills (DfES); в Уельсі – Уельська державна асамблея освіти і професійної підготовки (the Welsh Assembly Government Education and Skills) та Національна асамблея курсів Уельсу й освітній департамент (the National Assembly for Wales Training and Education Department (NATED); у Північній Ірландії – Міністерство освіти (the Department of Education (DE) та Міністерство вищої й безперервної освіти, курсів і працевлаштування (the Department of Higher and Further Education, Training and Employment (DHFETE)); у Шотландії – Шотландський виконавчий відділ освіти (the Scottish Executive Education Department (SEED)) та Шотландське виконавче підприємство й департамент безперервної освіти (the Scottish Executive Enterprise and Lifelong Learning Department (SEELLD)), які відрізняються не лише дефініціями, а й методами діяльності та управління, що, в свою чергу, призводить до різноплановості освітньо-виховних процесів у кожному з регіонів. Так, місцеві органи освіти (Local Education Authorities) також мають свої особливості функціонування та організації роботи, що зумовлює різноманітність шкіл, специфіку їхньої організаційної та методичної діяльності тощо. Завдяки інформаційним потокам, котрі об'єднують та врегульовують усі рівні управління системою виховної роботи в середніх навчальних закладах остання є ефективною і дієвою.

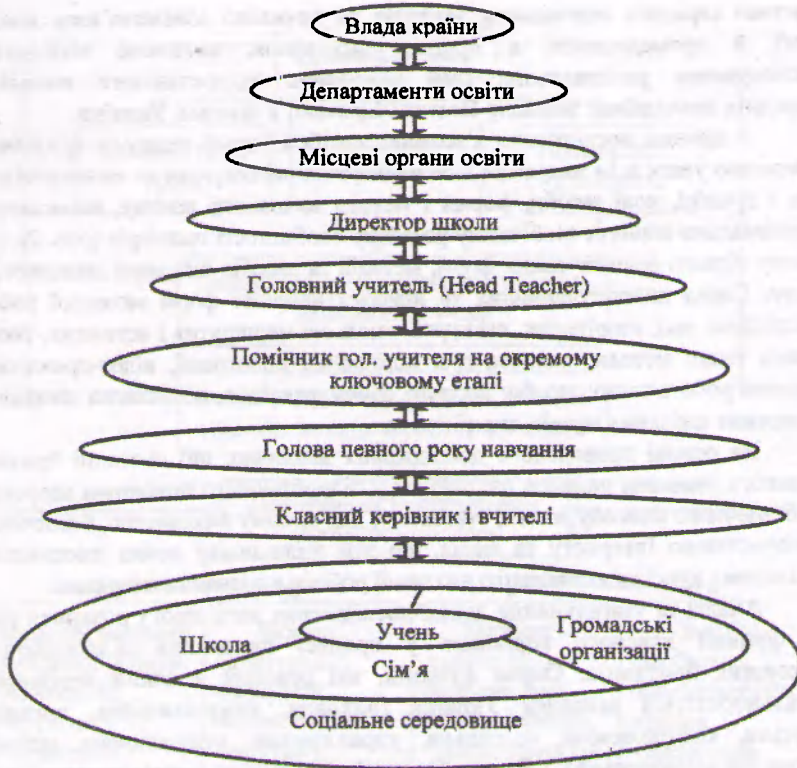

Рис. 1. Ієрархічна структура управління системою виховної роботи середніх навчальних закладів Великої Британії

На підставі аналізу науково-методичних джерел та державних освітніх документів стверджуємо, що на сучасному етапі в основу виховного процесу середніх навчальних закладів Великої Британії покладено концепцію пасторальної опіки, коріння котрої сягає давніх часів. Основними цілями цієї концепції на сучасному етапі є: забезпечення особистісного контакту з кожним учнем та їхніми батьками; контроль за розвитком учнів; надання дітям необхідної підтримки; співпраця з більш широкою освітньою, соціальною та громадською спільнотою, яка спрямована на досягнення основних цілей виховання та ін.

У другому розділі «**Організаційно-методичні аспекти системи виховної роботи середніх навчальних закладів Великої Британії**» проаналізовано основні напрями виховання учнів у середніх навчальних закладах Великобританії (трудова, екологічна, естетична, моральна, релігійна та ін.), висвітлено роль і функції класного керівника у виховній

системі середніх навчальних закладів та показано взаємозв'язок школи, сім'ї й громадськості в процесі виховання, виявлено можливості застосування раціональних ідей виховання підростаючого покоління середніх навчальних закладів Великої Британії в школах України.

У процесі дослідження з'ясовано, що британські педагоги приділяють достатню увагу всім напрямам виховання, використовуючи як загальновідомі, так і сучасні, нові засоби, форми і методи виховного впливу, намагаючись максимально сприяти всебічному розвитку особистості школярів (рис. 2). При цьому чіткого розмежування форм, методів та засобів виховної діяльності не існує. Серед найпопулярніших та найефективніших форм виховної роботи досліджені такі: сторітелінг, екскурсії, «польові маршрути» і «стежки», творча драма тощо; методи: рольова гра, портфоліо, ілюстрації, відео-презентації, групова робота тощо; засоби: шкільне самоуправління, позакласна діяльність, створення шкільних музеїв, театрів та ін.

На основі проведеного дослідження виявлено, що сьогодні британці великого значення надають вихованню у підростаючого покоління здорового та безпечного способу життя, статевого, кар'єрного вихованню, безпечному використанню Інтернету та медіа, що зумовило появу нових дисциплін у шкільному курсі та активізацію виховної роботи в названих напрямках.

Аналіз та узагальнення даних дослідження дали змогу розкрити роль та функції класного керівника у процесі виховання підростаючого покоління британців. Окрім функцій, які реалізує класний керівник у загальноосвітніх закладах України (виховна, комунікаційна, організаторська, контролююча, соціальна, управлінська, стимулююча, мотиваційна, організаторська), у Великобританії він виконує й такі: наставницька, опікунська, судейська, консультативна, функція слухача та ін.

Установлено, що до участі у шкільному вихованні активно залучаються також батьки, громадськість, які відіграють значну роль у формуванні високоморальної і всебічно розвиненої особистості. Така взаємодія спричинює різні форми та методи роботи. У школах створені батьківські ради, діяльність яких підтримується та заохочується державою. Окрім цього, школи співпрацюють з різноманітними організаціями, асоціаціями, товариствами та клубами. Наприклад: Scout Association (Скаутська асоціація), діяльність якої спрямована на фізичний, інтелектуальний, духовний розвиток дітей, виховання громадянської відповідальності за свої вчинки; The Countryside Foundation for Education (Фонд сільської освіти), який організовує міні-ферми у містах, де діти мають змогу піклуватися про тварин, пізнати краще сільську місцевість та їхній уклад життя; Child Exploitation and Online Protection Centre (Центр захисту дитини від експлуатації та криміналу в мережі Інтернет) спрямований на допомогу вчителям, батькам та учням у запобіганні можливих негативних аспектів використання сучасних технологій, зокрема Інтернету; British Ecological Society (Британська екологічна асоціація) та ін.

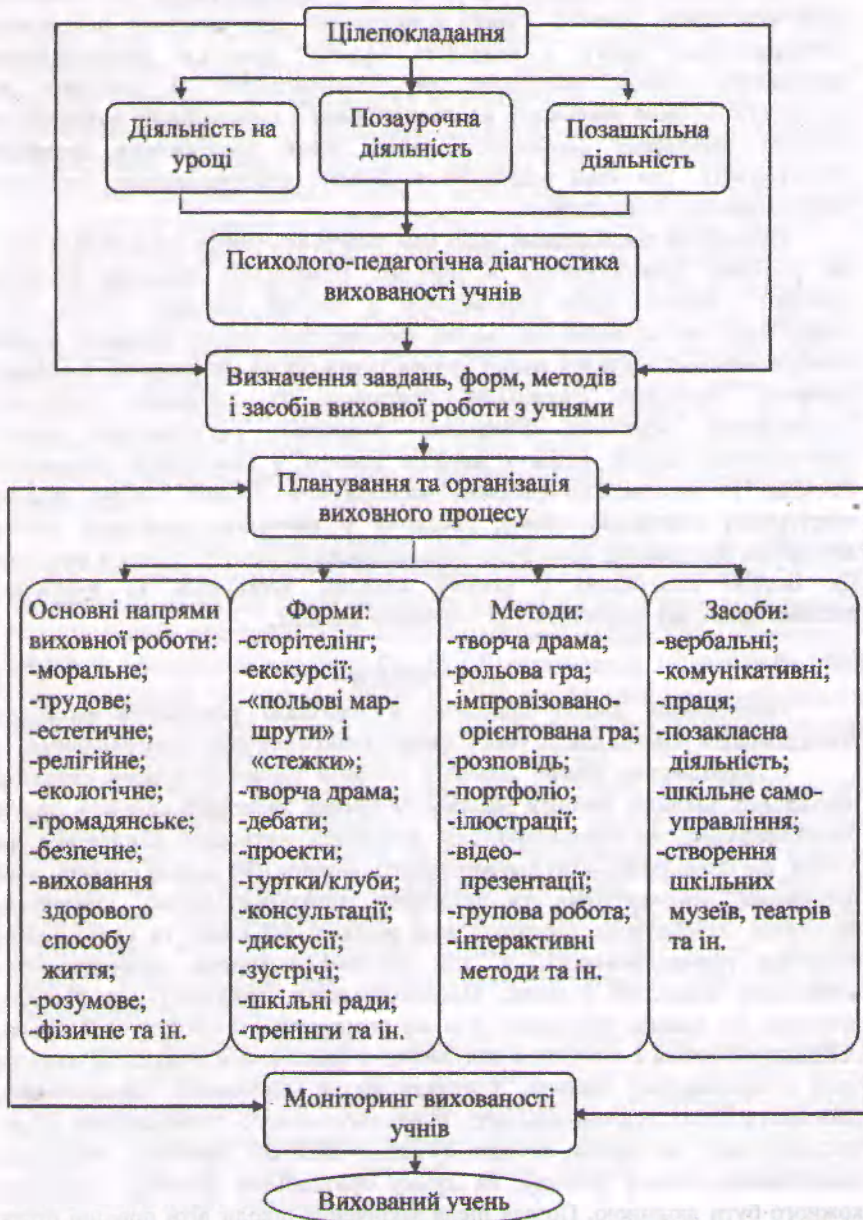

Рис. 2. Модель організації виховного процесу в школах Великобританії

На основі дослідження виявлено, що громадськість та соціальні інститути беруть активну участь у вихованні підростаючого покоління, підтвердженням цього є наявність великої кількості різноманітних організацій, спілок, асоціацій, які співпрацюють зі школами та спрямовують свою діяльність на повноцінний і гармонійний розвиток та всебічне виховання особистості учня. Наше дослідження дозволяє стверджувати, що така взаємодія є дієвою, систематичною, науково-обгрунтованою та доцільною.

Проведене дослідження дало нам змогу визначити раціональні ідеї, які успішно практикуються в середніх навчальних закладах Великої Британії і можуть бути впроваджені в школах України. Серед них: можливість застосування так званих «розширених шкіл»; уведення в усіх загальноосвітніх закладах нашої країни таких посад, як керівник з вибору професії, шкільний соціальний працівник та шкільний психолог; застосування основних положень концепції пасторальної опіки; упровадження нових форм і методів роботи у практичній діяльності вчителів та вихователів (польові маршрути й стежки, творча драма, сторітелінг, портфоліо тощо); уведення у навчальну програму нових дисциплін (наприклад «Безпечне використання Інтернету та медіа носіїв»). Це значно полегшило б роботу класних керівників та вчителів-предметників, які працюють у вітчизняних школах.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми й одержані результати науково-дослідницької роботи дають змогу зробити такі висновки і узагальнення:

1. Дослідження різних аспектів системи виховної роботи середніх навчальних закладів Великої Британії у працях науковців свідчить про її багатогранність та різноплановість. Більшість науковців схиляється до думки, що організація освітньо-виховного процесу цієї країни базується на принципах демократизму та пріоритеті загальнолюдських цінностей, вихованні толерантних стосунків між різними народами та культурами, розвитку громадянськості. У цій системі очевидна пріоритетність моральних цінностей і норм, відповідальність, лояльність та гідність стосовно до інших, готовність йти на компроміс, захищати свої права, оскільки об'єктом і суб'єктом виховання в британській педагогіці завжди була і залишається людина. З огляду на це, виховання толерантного, демократичного, відповідального, високоморального громадянина стало пріоритетним завданням освітян сучасної Великої Британії. Метою ж навчально-виховного процесу, на думку британських освітян, є навчити кожного бути людиною. Позаяк після закінчення школи діти повинні стати успішними, впевненими особистостями, відповідальними громадянами, які прогресують, досягають успіху, ведуть здоровий спосіб життя та роблять позитивний внесок у розвиток суспільства.

2. Система виховної роботи Великої Британії – це сукупність завдань, змісту, форм та методів, що підпорядковуються спільній меті: сприяння повноцінному становленню особистості підростаючого покоління. Ця система включає в себе вихователів та вихованців, їхні стосунки, соціальне середовище, управлінську діяльність, законодавчу та матеріальну базу щодо забезпечення виховної роботи. Освітньо-виховна системи середніх навчальних закладів Великої Британії передбачає 5 ключових етапів (окрім Шотландії), а навчання в школі починається з 4-х–5-ти років (залежно від регіону). Кожен регіон має свої департаменти освіти та уповноважені органи, що інспектують діяльність навчально-виховних закладів щодо дотримання стандартів освіти. Керівники навчальних закладів усіх регіонів керуються законодавчими актами країни в галузі освіти і виховання, основу освітньо-виховного процесу становить Національний навчальний план (National Curriculum). Процесом виховання займаються всі педагогічні працівники школи, серед яких провідну роль відіграють класні керівники (form tutors), шкільні психологи, консультанти з вибору професії та шкільні соціальні працівники.

3. У процесі євроінтеграції британці долучилися до перегляду цінностей освіти і виховання та вдосконалення освітньо-виховної системи, що привело до появи нових шкільних дисциплін та формування новітніх шляхів їхньої реалізації. Сучасною новітньою концепцією виховання в середніх навчальних закладах Великої Британії стала пасторальна опіка, яка спрямована на психологічну підтримку та особистісно-соціальний розвиток вихованців, а також передбачає сумлінне піклування вихователів про своїх вихованців і в урочний, і позаурочний час.

4. Основними напрямками виховання школярів у Великій Британії є трудове, моральне, духовне, релігійне, екологічне, естетичне, громадянське, фізичне, розумове та ін. Удосконалення виховного процесу відбувається на основі впровадження нових форм і методів виховної роботи, які використовуються у класній та позакласній діяльності (сторітелінг; «польові маршрути» і «стежки»; творча драма; проекти; шкільні ради; рольові гри; імпровізовано-орієнтовані ігри; портфоліо; відео-презентації та ін.).

Серед новітніх напрямів виховання в середніх навчальних закладах Великої Британії виявлено такі: виховання здорового способу життя, екологічне виховання (в руслі нових глобальних екологічних проблем), статеве й безпечне виховання, зокрема безпечне використання Інтернету та медіа носіїв, програми і спецкурси яких внесено до національного навчального плану британських шкіл.

5. У ході дослідження простежено функції класного керівника в середніх навчальних закладах Великої Британії (виховна, комунікаційна, організаторська, контролююча, соціальна, управлінська, стимулююча, мотиваційна, організаторська, наставницька, опікунська, судейська,

консультативна, функція слухача та ін.). При цьому з'ясовано, що сумлінний класний керівник виконує набагато більше функцій, ніж це визначено нормативними документами. Також встановлено, що однією із основних функцій класного керівника є реалізація концепції пасторальної опіки.

У британських школах окрім різноманітних виховних заходів, які організовує класний керівник або школа (екскурсії, походи, дні відкритих дверей, шкільні свята та ін.), працюють клуби за інтересами; діють музичні, спортивні та інші гуртки, у яких учні мають можливість займатися улюбленою справою або відпочити.

6. Британські педагоги в середніх навчальних закладах велику увагу приділяють роботі з батьками, співпрацюючи з ними у спеціально створених шкільних радах та батьківських комітетах. Батьки мають право висловлювати свої думки, ідеї щодо освітньо-виховного процесу школи, її устаткування та обладнання або інших освітянських питань. Вони отримують підтримку на державному рівні та кошти з бюджету на втілення різноманітних ідей. Неабиякий вплив на виховання підростаючого покоління британців мають також громадськість та соціальні інститути (організації, асоціації, товариства, клуби тощо), з якими школи тісно співпрацюють для досягнення мети виховання.

7. Вивчення системи виховання Великої Британії дозволяє стверджувати про можливість творчого використання досвіду цієї країни в школах України. По-перше, це використання досвіду «розширених шкіл», куди батьки мали б змогу приводити дітей до початку навчання і не турбуватися про їхнє місцезнаходження після закінчення уроків. По-друге, залучення до виховання школярів таких спеціалістів, як керівник з вибору професії, шкільний соціальний працівник та шкільний психолог. Наявність таких фахівців в усіх вітчизняних школах значно полегшила б роботу класних керівників та вчителів і була б запорукою правильного і цілеспрямованого вибору учнями подальшого життєвого шляху. По-третє, корисною для вітчизняних педагогів могла б стати концепція пасторальної опіки, ідея якої полягає в піклуванні про вихованців в урочний та позаурочний час. По-четверте, у практичній діяльності вчителі могли б використовувати такі форми і методи роботи: польові маршрути і стежки, творча драма, сторітелінг, портфоліо тощо. По-п'яте, доцільно було б увести в навчально-виховний процес дисципліну «Безпечне використання Інтернету та медіа носіїв» та ін. Окрім цього у виховній системі України можуть бути впроваджені окремі положення екологічного, трудового та релігійного виховання, які успішно застосовуються в британських школах.

Одним із шляхів використання британського досвіду у вихованні підростаючого покоління українців може стати спецкурс «Організація та управління процесом виховання учнів середніх навчальних закладів Великої

Британії», який допоможе ознайомити українських освітян з особливостями та специфікою виховної діяльності в середніх навчальних закладах цієї країни.

Уважаємо, що дослідження освітньо-виховної системи середніх навчальних закладів Великої Британії та впровадження її новітніх розробок може стати важливим чинником удосконалення системи виховання та освіти нашої держави в процесі її реформування та адаптації до європейського освітнього простору.

Проведене дослідження не вичерпує багатоглибини цього питання, залишаючи місце для подальших та глибших досліджень.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях автора:

Статті в наукових фахових виданнях

1. Слюсаренко Н. Телебачення як засіб формування моральної особистості / Ніна Слюсаренко, Наталія Мороз // Молодь і ринок : наук.-економ. та пед. журнал. – Дрогобич, 2005. – № 3(13). – С. 74-78.

2. Мороз Н. Організація релігійного виховання учнів у школах Великої Британії / Наталія Мороз // Молодь і ринок : наук.-економ. та пед. журнал. – Дрогобич, 2007. – № 11-12 (34-35). – С. 131-134.

3. Мороз Н.С. Організація профорієнтаційної роботи в середніх навчальних закладах Великої Британії / Н.С. Мороз // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 46 / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2007. – С. 156-160.

4. Мороз Н.С. Творча драма як засіб естетичного виховання учнів середніх навчальних закладів Великої Британії / Н.С. Мороз // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія». Вип. 23. – Вінниця, 2008. – С. 350-354.

5. Мороз Н. Сучасні тенденції у вихованні в учнів середніх шкіл Великої Британії здорового та безпечного способу життя / Наталія Мороз // Молодь і ринок: наук.-економ. та пед. журнал. – Дрогобич, 2008. – № 6(41). – С. 134-138.

6. Мороз Н.С. Сучасні підходи до виховання підростаючого покоління в середніх навчальних закладах Великої Британії / Н. С. Мороз // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 47 / Херсон. держ. ун-т. –Херсон, 2008. – С. 201-208.

7. Мороз Н. С. Роль та функції класного керівника в середніх навчальних закладах Великої Британії / Н. С. Мороз // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 48 / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2008. – С. 215-220.

Науково-методичні матеріали

8. Слюсаренко Н.В. Виховання учнів у середніх навчальних закладах Великої Британії : [навч. посіб.] / Н.В. Слюсаренко, Н.С. Мороз. – Херсон : Айлант, 2008. – 178 с.

9. Слюсаренко Н.В. Організація та управління процесом виховання учнів середніх навчальних закладів Великої Британії: [метод. рекомендації] / Н.В. Слюсаренко, Н.С. Мороз. – Херсон : РІПО, 2008. – 64 с.

Публікації в інших виданнях

10. Гончаренко (Мороз) Н. Сучасний розвиток морального виховання підлітків у позаурочній діяльності / Наталія Гончаренко (Мороз) // Збірник наукових праць. Студентські наукові студії / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2003. – С. 16-21.

11. Гончаренко (Мороз) Н.С. До питання формування в підлітків моральних якостей / Н.С. Гончаренко (Мороз) // Таврійський вісник освіти / Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів.– Херсон, 2004. – № 1. – С. 139-144.

12. Гончаренко (Мороз) Н.С. З досвіду роботи методичного об'єднання класних керівників / Н.С. Гончаренко (Мороз) // Печатное слово : інформ.-метод. журнал. – Херсон, 2004. – № 1/6. – С. 34-37.

13. Слюсаренко Н.В. Управління поведінкою учнів у позаурочний час в навчальних закладах Англії / Н.В. Слюсаренко, Н.С. Мороз // Таврійський вісник освіти / Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. – Херсон, 2007. – № 3. – С. 9-14.

14. Мороз Н.С. Організація виховної роботи в середніх навчальних закладах Великої Британії / Н.С. Мороз // Таврійський вісник освіти / Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів.– Херсон, 2007. – № 4. – С. 98-104.

15. Мороз Н.С. Театралізована діяльність учнів в системі виховної роботи Великої Британії: історичний аспект / Н.С. Мороз // Таврійський вісник освіти / Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів.– Херсон, 2008. – № 1. – С. 94-99.

16. Мороз Н.С. Організація навчальної та виховної роботи з безпечного використання учнями середніх навчальних закладів Великої Британії Інтернету та медіа / Н.С. Мороз // Таврійський вісник освіти / Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. – Херсон, 2008. – № 2. – С. 20-25.

Матеріали конференцій

17. Мороз Н.С. Роль телебачення у формуванні моральних якостей громадянина України / Н.С. Мороз // Зміст громадянської освіти і виховання: історія, реалії, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 вер. 2006 р. – Херсон : РІПО, 2006. – С. 100-101.

18. Slusarenko N. Teacher's Competency as a Condition of Effectiveness Increase of Teaching Activity at Secondary Schools / Nina Slusarenko, Natalia Moroz // Proceedings. Competences and teacher competence. – Osijek, 18th – 19th April 2007. – P. 99-106.

19. Мороз Н.С. Участь батьків в управлінні середніми навчальними закладами Великої Британії / Н.С. Мороз // Державно-громадське управління сучасним закладом освіти : матеріали Першої обласної наук.-метод. конф., 25 жов. 2007 р., Херсон / За ред. В.В. Кузьменка, Н.В. Слюсаренко, К.М. Товстухи. – Херсон : РІПО, 2007. – С. 55-59.

АНОТАЦІЯ

Мороз Н.С. Система виховної роботи в середніх навчальних закладах Великої Британії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07. – теорія і методика виховання. – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич, 2009.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню системи виховної роботи в середніх навчальних закладах Великої Британії. На основі аналізу численних джерел реалізовано низку завдань: схарактеризовано та науково обґрунтовано структуру й організацію освітньо-виховної системи, з'ясовано сучасні підходи до виховання в середніх навчальних закладах Великої Британії, зокрема концепцію пасторальної опіки; проаналізовано напрями виховання учнів в середніх навчальних закладах Великобританії та узагальнено досвід їх організації; з'ясовано роль і функції класного керівника у виховній системі середніх навчальних закладів Великої Британії та показано взаємозв'язок школи, сім'ї й громадськості в процесі виховання; виявлено можливості застосування раціональних ідей виховання підростаючого покоління середніх навчальних закладів Великої Британії в школах України.

Ключові слова: система виховної роботи, середні навчальні заклади, структура виховної роботи, напрями виховання, класний керівник, пасторальна опіка, Велика Британія.

АННОТАЦИЯ

Мороз Н.С. Система воспитательной работы в средних учебных заведениях Великобритании. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07. – теория и методика воспитания. – Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франка. – Дрогобыч, 2009.

Львівський державний університет фізичної культури

Диссертационное исследование посвящено изучению системы воспитательной работы в средних учебных заведениях Великобритании. На основе анализа многочисленных источников реализовано следующие задания: охарактеризована и научно обоснована структура и организация учебно-воспитательной системы, продемонстрированы современные подходы к воспитанию в средних учебных заведениях Великобритании, в том числе концепция пасторальной опеки; проанализированы направления воспитания учеников в средних учебных заведениях Великобритании и обобщен опыт их организации; выяснены роль и функции классного руководителя в воспитательной системе средних учебных заведений Великобритании, и показана взаимосвязь школы, семьи и общественности в процессе воспитания; обнаружены возможности использования рациональных идей воспитания подрастающего поколения в средних учебных заведениях Великобритании в школах Украины.

Сделанный анализ свидетельствует о том, что в основе учебно-воспитательной деятельности лежит Национальный учебный план (National Curriculum), а процессом воспитания занимаются все педагогические работники школы, среди которых основная роль принадлежит классным руководителям (form tutors), школьным психологам, консультантам по выбору профессии и школьным социальным работникам.

В процессе исследования установлено, что новой и современной концепцией в воспитании в средних учебных заведениях Великобритании стала пасторальная опека, которая направлена на психологическую поддержку и личностно-социальное развитие воспитанников, а также предусматривает самоотверженную заботу воспитателей о своих воспитанниках как в урочное, так и внеурочное время.

Наряду с традиционными направлениями воспитания (трудовое, моральное, духовное, религиозное, эстетическое, гражданское и др.) в средних учебных заведениях Великобритании выделяют и новые: воспитание здорового способа жизни, экологическое воспитание (в русле глобальных экологических проблем), половое и безопасное воспитание, в том числе безопасное использование Интернета и медиа носителей, программы и спецкурсы которых внесены в национальный учебный план британских школ.

В исследовании отмечается, что добросовестный классный руководитель выполняет намного больше функций, чем это определено нормативными документами (воспитательная, коммуникативная, организаторская, контролируемая, социальная, управленческая, стимулирующая, мотивационная, наставническая, опекунская, судейская, консультативная и др.). Кроме того, одной из основных его функций также является реализация концепции пасторальной опеки.

Установлено, что в британских школах помимо различных воспитательных мероприятий, которые организывает классный

руководитель или школа (экскурсии, походы, дни открытых дверей, школьные праздники и др.), работает огромное количество клубов по интересам, музыкальных, спортивных и других кружков, где ученики могут заняться любимым делом или отдохнуть.

В работе доказано, что в средних учебных заведениях Великобритании огромное внимание уделяется работе с родителями, которые получают поддержку на государственном уровне и финансы из бюджета на осуществление различных идей. Родители имеют право высказывать свои мысли, идеи и недовольство относительно учебно-воспитательного процесса школы, его оснащения или других образовательных вопросов. Кроме того, для достижения воспитательных целей школы тесно сотрудничают с общественностью и различными социальными институтами (организации, ассоциации, товарищества, клубы и т.п.). Самой популярной и многофункциональной ассоциацией является «Скаутское движение».

Также в диссертации подчеркивается возможность использования опыта и рациональных идей воспитания подрастающего поколения в практике работы украинских школ. С этой целью разработана авторская программа спецкурса, методические рекомендации «Организация и управление процессом воспитания учеников средних учебных заведений Великобритании» и учебное пособие «Система воспитательной работы в средних учебных заведениях Великобритании», которые помогут в ознакомлении украинских работников образования с особенностями воспитательной работы в средних учебных заведениях этой страны.

Ключевые слова: система воспитательной работы, средние учебные заведения, структура воспитательной работы, направления воспитания, классный руководитель, пасторальная опека, Великобритания.

ANNOTATION

Moroz N.S. The system of an educational work in secondary schools of Great Britain. – Manuscript.

Dissertation presented to acquire candidate degree in pedagogical sciences in speciality 13.00.07 – theory and methods of upbringing. – The Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. – Drohobych, 2009.

Dissertation research is devoted illumination of the system of an educational work in secondary schools of Great Britain. On the basis of analysis of numerous sources the row of tasks are realized: it is described and scientifically proved the structure and the organization of the educational system, the modern approaches in education and upbringing in secondary schools of Great Britain are shown, pastoral care conception in particular; directions of pupils' education are analysed in secondary schools of Great Britain and generalized experience of their organization; found out the role and

the functions of the form tutor in an educational system in secondary schools of Great Britain and an interrelation of school, family and public are shown in the process of education; found out possibilities of application the rational ideas in education of rising generation in secondary schools of Great Britain at schools of Ukraine.

Key words: system of an educational work, secondary schools, structure of an educational work, directions of education/upbringing, form tutor, pastoral care, Great Britain.